AN OVERVIEW OF THE EVOLUTION OF CHILDREN'S LITERATURE IN POLAND

Magdalena Filary

PhD, University of Craiova

Abstract: Children's literature as a separate trend was born at the turn of the 17th and the 18th century. Social concept begins to change and, at the same time, the place of the child in the new society. At the beggining, children's literature was almost exclusively subordinated to pedagogical theories, having only educational role. But in the second half of the 19th century it begins to flourish. In Poland, children's literature appeared quite late, in the Age of Enlightenment. Going through the stages of children's literature in Poland, we can observe that over the years the trends have changed and we can distinguish several trends and dominant models in each period.

Keywords: children's literature, didacticism, evolution, educational reform, trends

1. Introducere: Literatura pentru copii. Începuturile

Literatura pentru copii ca un curent separat se naşte la sfârşitul secolului al XVII-lea şi la începutul secolului al XVIII-lea, când se schimbă conştiinţa Europei „de la stabilitate la mişcare", cum afirma istoricul literar francez, Paul Hazard. Începe să se schimbe concepţia socială şi, în acelaşi timp, locul copilului în societatea nouă. La început, literatura pentru copii este subordonată aproape în exclusivitate teoriilor pedagogice, având doar un rol didactic. Însă, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea aceasta începe să înflorească.
Graham Greene, scriitor, critic literar şi eseist anglez, indică funcţiiile speciale ale literaturii pentru copii, spunând următorele: „Poate doar în copilărie cărţile au o influenţă cu adevărat profundă asupra vieţii noastre. În anii următori le admirăm, beneficiem de distracţiile pe care ni le oferă, pe baza lor putem modifica ideile noastre, dar căutăm în ele mai degreabă o afirmaţie a ceea ce a rămas în mintea noastră."[1] (*Moje fascynacje* / *Collected essays*, 1973, p. 7)

[1] G. Greene, *Moje fascynacje*, Editura Instytut Wydawniczy PAX, Varşovia, 1973, p. 7.

BDD-A25666 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:27 UTC)

2. Scurt istoric al literaturii pentru copii în Polonia

În Polonia, literatura pentru copii a apărut destul de târziu, abia în perioada Ilumunismului şi a fost precedată de mişcarea iluministă în Europa (enciclopediştii francezi, pedagogia lui Jean Jacques Rousseau), precum şi de noi reforme educaționale legate de înființarea Comisiei Educației Naționale, în 1773, şi a Societății pentru Cărți Elementare, în 1792. Un rol foarte important în dezvoltarea gândirii educaționale prin intermediul literaturii l-a avut în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, Stanisław Konarski, pedagog, reformator educațional, scriitor şi preot, care a reformat învățământul din acea perioadă şi a pus bazele unei ştiințe noi.

Grzegorz Leszczyński, istoric literar, cercetător şi critic al literaturii pentru copii şi tineret, în *Dicționarul literaturii pentru copii şi tineret* defineşte literatura pentru copii ca „întregul operelor literare scrise în mod intenționat pentru cititorul tânăr."[2] (*Literatura dla dzieci i młodzieży / Literatura pentru copii şi tineret* [în:] *Słownik literatury dziecięcej i młodzieżowej / Dicționarul literaturii pentru copii şi tineret*, 2002, p. 223). La rândul său, Jerzy Cieślikowski[3], unul dintre cei mai importanți cercetători polonezi ai literaturii pentru copii şi autorul concepției „literaturii a patra", cum numeşte el literatura pentru copii, în articolul *Przedmiot, sposoby istnienia i metody badania literatury dla dzieci* (*Subiect, modalități de existență şi metode de cercetare a literaturii pentru copii*) indică faptul că „Didacticismul – în formula largă şi deschisă în care este inclusă şi funcția estetică – a fost şi este o categorie de bază şi imanentă a literaturii pentru copii."[4] De asemenea, Cieślikowski abordează într-un mod interesant concepția literalității în textele care se adresează copiilor, spunând:

„Literalitatea textelor pentru copii este proteică[5]: poate fi cuvânt, sunet, imagine, gest – fiecare din parte şi toate odată. O operă pentru copil este o creație sincretică sau este o construcție deschisă către sincretism şi simultaneitate. Acest lucru conferă cercetătorului literaturii pentru copii posibilitatea să treacă dincolo de competențele filologice şi de zona tradițională de a înțelege literatura. Forma literaturii, în general, şi mai ales a literaturii pentru copii, este o formă largă, cu multiple elemente.[6]" (*W stronę pajdologii. Propozycje metodologiczne do badań nad literacką twórczością dla dzieci / Către paidologie. Propuneri metodologice pentru studiul asupra operei literare pentru copii,* 1985, p. 233).

Literatura poloneză pentru copii s-a născut pe baza literaturii din epoca secolului al XVIII-lea, în perioada regeleui Stanisław August Poniatowski, când a înflorit scrisul în Polonia şi au început să se publice poezii, lucrări ştiințifice, ziaristică. Literatura din această perioadă accentua importanța educației naționale a generației tinere. Aceste tendințe au fost foarte vizibile mai ales în basme, satire şi texte cu caracter parenetic (de ex. *Pan Podstoli / Domnul Podstoli* şi *Mikołaja Doświadczyńskiego Przypadki / Aventurile lui Mikołaj Doświadczyński* de Ignacy Krasicki). Marile valori educaționale le-a avut şi comedia lui Julian Ursyn Niemcewicz

[2] G. Leszczyński, *Literatura dla dzieci i młodzieży* [în:] *Słownik literatury dziecięcej i młodzieżowej*, red. B. Tylicka, G. Leszczyński, Editura Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, 2002, p. 223.

[3] **Jerzy Cieślikowski** (1916-1977) – istoric literar, profesor la Universitatea din Wrocław. Eminent cunoscător al literaturii şi folclorului pentru copii, creator al unor baze moderne şi ştiințifice ale metodologiei cercetării acestui domeniu. Printre principalele publicații ale lui se numără: *Wiersze Marii Konopnickiej dla dzieci*, *Literatura i podkultura dziecięca*, *Literatura osobna*. A elaborat şi *Antologia literaturii pentru copii* (1980).

[4] J. Cieślikowski, *Przedmiot, sposób istnienia i metody badania literatury dla dzieci*, „Prace Literackie XXI", Wrocław, 1981, pp. 3-34.

[5] Proteu – în mitologia greacă, divinitate marină de origine egipteană. Înzestrat de Poseidon, tatăl său, cu darul profeției şi capacitatea de a lua mereu alte înfățişări, de care se folosea atunci când voia să se sustragă întrebărilor puse de muritori. Locuia în insula Pharos din Egipt. Simbol al prefacerii neîncetate a materiei.

[6] J. Cieślikowski, *W stronę pajdologii. Propozycje metodologiczne do badań nad literacką twórczością dla dzieci* [în:] Literatura osobna, Editura Nasza Księgarnia,Varşovia,1985, p. 233.

BDD-A25666 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:27 UTC)

intitulată *Powrót posła* (*Intoarcerea deputatului*). De asemenea, literatura pentru copii a fost influențată de traducerile beletristicii cu caracter moralizator, mai ales a celei franceze (de ex. de Jeanne-Marie Leprince de Beaumont sau Stéfanie Félicité de Genlis).
Printre primii scriitori polonezi de literatură pentru copii se numără Klementyna z Tańskich Hoffmanowa[7] şi Stanisław Jachowicz.[8] Cei doi au avut un rol foarte important în promovarea şi dezvoltarea literaturii pentru copii în Polonia, deoarece au atras atenția asupra nevoilor literare ale copiilor şi tinerilor, au redactat primele periodice pentru cei mici şi au lansat poetica textului consacrat copiilor. În operele lor se pot observa evidentele tendințe pedagogice. Cartea lui Hoffmanowa, intitulată *Wiązanie Helenki,* cuprinde mai multe texte cu structura de dialog, plină de formulări cu caracter moralizator. Cartea a fost foarte populară în secolul al XIX-lea şi chiar tradusă în limbile franceză şi germană. De altfel, la baza creării beletristicii pentru tinerii cititori se află scrierile semnate de Hoffmanowa. Opera ei a devenit mulți ani un model pentru scriitoarele Paulina Krakowowa, Walentyna Trojanowska, Seweryna Pruszakowska.
Stanisław Jachowicz a inițiat în Polonia povestea în versuri. Una dintre cele mai bune şi reprezentative poveşti ale lui, care a intrat în canonul şcolar este *Chory Kotek / Motănelul bolnav* unde putem observa atitudinea moralizatoare a autorului față de copilul destinatar al textului.

Domnul motănel era bolnav şi stătea în pătuț,
Şi-a venit domnul doctor: "Ce mai faci, motănelule!"
- "Foarte rău ..." - şi-a întins lăbuța spre el.
I-a luat domnul doctor pulsul celui grav bolnav,
Şi îi cântă minunății: - "S-a mâncat prea mult,
Ce e mai rău, nu şoareci ci şunci şi grăsimi;
Foarte rău ... febră! foarte rău, motănelule!
Oh! Vei sta mult timp în pat,
Nu vei mânca nimic, orez şi atât:
Doamne ferește de cârnați, slenină sau prăjituri! "
- "Şi un şoarece nu pot? - Întreabă motănel-
Sau din pasărea mică doar câteva pulpițe? "
- "Doamne ferește! Lipitori şi dieta strictă!
Asta este secretul vindecării. "
Şi a stat în pat motănelul; cârnați şi caltaboşi
neatinşi, îi miroseau şoareci de departe.
Uitați ce rea e lăcomia! Motănelul a exagerat;
Şi a trebuit săracu să primească o pedeapsă grea
Aşa se poate întâmpla şi cu voi copii mici;
Dumnezeu să vă ferească de lăcomie![9]

Prin comparație, putem cita, din literatura română, un text cu un personaj asemănător, din aceeași lume animalieră apropiată oricărui copil, şi anume *Tano* de Elena Farago.

[7] **Klementyna z Tańskich Hoffmanowa** (1798-1845) – scriitoare, traducătoare, redactor, activistă culturală în țară şi în străinătate. În anii 1824-1828 a redactat lunarul „Rozrywki dla dzieci / Atracții pentru copii."
[8] **Stanisław Jachowicz** (1976-1857) – autor de literatură pentru copii şi tineret, a studiat la Universitatea din Liov, co-fondator al Societății pentru Tinerii care se perfecționează în Literatura Națională.
[9] Traducere şi adaptare de Magdalena Filary.

BDD-A25666 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:27 UTC)

Tanu i-un motan cuminte,
Şi-i atât de curat,
C-are voie să se culce
Chiar cu pernele din pat.

Ilenuţa îl iubeşte
Şi se joacă mult cu el,
Astăzi însă-i supărată,
Nu l-a mângâiat de fel!...

"Miau!"... o-mbie din fereastră,
Dar fetiţa stă pe loc:
- Taci, măi Tanule, că mie
Nu-mi mai vine să mă joc!...

- Ce-ai păţit?...
- Nimic, dar mama
Aşa aspru m-a certat!

- I-ai greşit ceva?
- De unde!...
Pentru că nu m-am spălat!...

- Ştii, fetiţa mea cuminte,
Iartă-mă că-ţi spun, dar eu,
Pentru asta, te-aş şi bate
Dac-ai fi copilul meu

Istoria prezentată în ambele poezii este simplă şi pe înţelesul unui copil. În textul polonez autorul se foloseşte de opoziţie alegorică între un motan mic şi bolnav care a mâncat prea mult şi un motan mare-doctor care îi pune diagnosticul şi îi prescrie o dietă micului pacient. Alegoria care apare în aceste poezii îi permite copilului să se identifice uşor cu eroul lumii prezentate, iar la final îl aştepată o morală.

În a două jumătate a secolului al XVIII-lea, literatura pentru copii a început să se dezvolte intens. Autorii textelor au fost, în mare parte, profesori, de ex. Paulina Krakowowa, Julia Wojkowska, Teresa Jadwiga Papi, care scriau mai ales proză. În această perioadă au dominat două curente ale literaturii pentru copii: proza istorică şi proza cu caracter social şi de moravuri. Spre sfârşitul secolului al XVIII-lea au apărut opere în versuri cu limbaj simplu şi clar şi cu elemente de folclor care se potriveau pentru copii. Autorii unor astfel de texte au fost, printre alţii, Franciszek Dionizy Kniaźnin şi Franciszek Karpiński.

Un rol de cotitură în literatura polonă pentru copii l-au avut două texte, şi anume *Baśń o krasnoludkach i sierotce Marysi* (*Piticii şi Marysia orfană*) de Maria Konopnicka (1896) şi romanul *W pustyni i w puszczy* (*Prin pustiu şi junglă*) de Henryk Sienkiewicz (1911). Aceştia au rupt cu ideea didacticismului şi au introdus în operele lor şi alte categorii literare, precum fantasticul, aventura, eroul de aceeaşi vârstă. Literatura a avut un caracter apelativ, axat pe educaţia societăţii în spiritul ideilor noi. Trebuie menţionat şi faptul că Maria Konopnicka a fost una dintre precursoarele poeziei adresată copiilor şi prima care a revendicat dreptul copilului la lirică, sublinind îndeosebi sloganul „arta pentru artă”, şi explicând că didacticismul nu este

BDD-A25666 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:27 UTC)

capabil să satisfacă sentimentele şi trăirile unui copil. Konopnicka a vrut să îmbogăţească literatura pentru copii cu elemente de lirică care să modeleze simţul estetic.
Krystyna Kuliczkowska[10], o eminentă cunoscătoare a literaturii pentru copii şi tineret, a contribuit la dezvoltarea acesteia, introducând în articolul *O współczesnej literaturze dla dzieci* (*Despre literatura contemporană pentru copii*) expresia „de la didacticism la artistic" prin care a atras atenţia asupra faptului cum se creează într-un text relaţia între didacticism şi artistic. De asemenea, Kuliczkowska a fost adepta egalităţii între literatura pentru copii şi cea generală, în sensul includierii literaturii pentru copii pe aceeaşi treaptă axiologică cu literatura adresată adulţilor.
În perioada interbelică a avut loc următorul val de dezvoltare a literaturii pentru copii ca rezultat al progresului în domeniul pedagogiei şi psihologiei, care privea copilul din cu totul alt punct de vedere decât pană acum, ceea ce a dus şi la schimbarea caracterului acestei literaturi. După cum spune şi Ryszard Waksmund[11]: „dezvoltarea istorică a literaturii pentru copii constă în evoluţia treptată de la literatura pentru copii – instrumentală până la cea ludică." [12]Cu timpul, literatura contemporană pentru copii, atât în Polonia, cât şi în alte ţări a căpătat un caracter de literatură universal, fără să indice un cititor-destinatar anume.
Odată cu schimbările relevante în curente pedagogice, au apărut şi tendinţe noi în literatura pentru copii. Cea mai importantă schimbare a fost transformarea modelului de roman tendenţios şi apoi prăbuşirea acestuia. La fel de importantă a fost schimbarea personajului de copil. Tematica copilului a devenit foarte la modă, au început să apară multe studii legate de acest subiect. Eroul copil şi-a schimbat statutul social.
Czesław Hernas, istoric al literaturii şi folclorist, a împărţit literatura în trei tipuri: literatura naţională, literatura populară (folclorică), literatura de consum. Iar la acesta a adăugat şi „literatura a patra", şi anume literatura pentru copii.
În perioada Pozitivismului au început să apară scurte novele despre natură cu elemente fantastice cu caracter de basme. Printre autoarele acestui gen de beletristică se numără Maria Julia Zaleska (*Wieczory czwartkowe / Seri de joi*, *Wieczory zamkowe / Seri de castel*, *Przygody młodego przyrodnika w Tatrach / Aventurile unui naturalist tânăr în munţii Tatra*) şi Zofia Urbanowska (*Atlanta, czy przygody młodego chłopca na wyspie bezludnej / Atlanta, adică aventurile unui băiat tânăr pe o insulă nelocuită, Gucio zaczarowany / Gucio fermecat*).

La sfârşitul secolului al XIX-lea, şi în Polonia literatura pentru copii s-a aflat sub influenţa scriitorului francez Jules Verne. Datorită romanului *20.000 de leghe sub mări* s-a născut un nou tip de roman *science fiction*. În Polonia, în acest spirit încep să scrie romane pentru tineret Władysława Umińska (*Balonem do bieguna / Cu balonul la pol*, *Na drugą planete / Pe cealaltă planetă*) şi Erazm Majewski (*Doktor Muchołapski / Doctorul Muchołapski*, *Profesor Przedpotopowicz / Profesorul Przedpotopowicz*). În cărţile lor putem găsi elemente fantastice şi o acţiune interesantă care se desfăşoară în natură.

În secolul al XX-lea literatura pentru copii a devenit deja un subiect larg abordat. Printre cei mai cunoscuţi autori din acea perioadă se numără: Maria Dąbrowska, Zofia Nałkowska, Kazimiera Iłłakowiczówna, Julian Tuwim, Janusz Korczak, Janina Porazińska, Jan Brzechwa.

---

[10] **Krystyna Kuliczkowska** (1912-1986) – istoric şi critic literar, profesor la Universitatea din Varşovia. A fost autoare a numeroase studii critice despre literatura pentru copii şi tineret. A publicat, printre altele, *Wielcy pisarze dzieciom*, *Dawne i współczesne problemy prozy dla dzieci*, *W świecie prozy dla dzieci*. A fost şi co-autoare a două dicţionare: *Dicţionar mic al literaturii pentru copii şi tineret*, *Noul dicţionar al literaturii pentru copii şi tineret*.
[11] **Ryszard Waksmund** (n. 1950) – istoric şi teoretic al literaturii pentru copii şi tineret. Profesor la Universitatea din Wrocław şi autor al numeroase articole şi cărţi, printre care *Literatura pokoju dziecinnego*, *Od literatury dla dzieci do literatury dziecięcej*. A elaborat şi câteva antologii, printre care, *Literatura i podkultura dla dzieci i młodzieży*, împreună cu J. Cieślikowski, *Poezja dla dzieci*, *Ostatni smok*.
[12] R. Waksmund, *Wartości literatury dla dzieci i młodzieży w okresie kształtowania się modelu* [în:] *Wartości w świecie dziecka i sztuki dla dziecka*, red. M. Tyszkowa, B. Żurakowska, Editura PWN, Varşovia, 1984.

BDD-A25666 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:27 UTC)

3. Concluzii

Parcurgând etapele literaturii pentru copii în Polonia, putem observa că pe parcursul anilor s-au schimbat tendinţele şi se pot distinge câteva curente şi modele dominante în fiecare perioadă. Cel mai vechi model este cel educativ, din anii 60' ai secolului al XX-lea, reprezentat de opera lui Czesław Janczarski. Modelul care a avut în anii următori mulți continuatori este cel liric, reprezentat de Maria Konopnicka. Literatura a fost influențată şi de de situaţia politică din Polonia. De exemplu, în perioada interbelică a dominat curent patriotic care avea să trezească în cei mici sentimentul luptei pentru independenţa patriei. După eliberarea Poloniei au început să apară textele în cinstea celor care au luptat pentru independență, ale căror eroii au fost Józef Piłsudski, Ignacy Mościcki, Edward Rydz-Śmigły. Începe să apară literatura faptului, poveşti pentru copii scrise din perspectiva unui bărbat (literatura paternală), "rescrierea"motivelor din basme.
Schimbările le putem observa şi la poezie. Înainte de 1989 poezia a avut caracter folcloristic, reprezentată de textele lui Teofil Lenartowicz, însă după '89 poezia începe să se schimbe, având în primul rând un rol lingvistic - poezia lingvistică - denumirea creată de Janusz Sławiński pentru una dintre orientările în poezia poloneză din secolul al XX-lea, reprezentată de poeți precum Miron Białoszewski, Zbigniew Bieńkowski, Stanisław Barańczak.

BIBLIOGRAPHY

Adamczykowa, Zofia, *Literatura dziecięca. Funkcje-kategorie-gatunki*, Varşovia 2004.
Cieślikowski, Jerzy, *Przedmiot, sposoby istnienia i metody badania literatury dla dzieci*, Editura Universităţii din Szczecin, Szczecin,1989.
Cieślikowski, Jerzy, *W stronę pajdologii. Propozycje metodologiczne do badań nad literacką twórczością dla dzieci* [în:] *Literatura osobna*, Editura Nasza Księgarnia, Varşovia, 1985, pp. 231-230.
Greene, Graham, *Moje fascynacje*, Instytut Wydawniczy PAX, Varşovia, 1973.
Hazard, Paul, *Criza conştiinţei europene (1680-1715)*, Editura Univers, Bucureşti, 1973.
Kuliczkowska, **Krystyna,** *O współczesnej literaturze dla dzieci*, „Odrodzenie", 1945.
Pacławski, Jan; Kątny, Marek, *Literatura dla dzieci i młodzieży*, Editura Wszechnica Świętokrzyska, Kielce, 1995.
Tylicka, Barbara; Leszczyński, Grzegorz, *Słownik literatury dziecięcej i młodzieżowej*, Editura Ossolineum, Wrocław, 2002.
Waksmund, Ryszard, *Wartości literatury dla dzieci i młodzieży w okresie kształtowania się modelu* [în:] *Wartości w świecie dziecka i sztuki dla dziecka*, red. M. Tyszkowa, B. Żurakowska, Editura PWN, Varşovia, 1984.
Waksmund, Ryszard, *Od literatury dla dzieci do literatury dziecięcej (tematy-gatunki-konteksty)*, Editura Universităţii din Wrocław, Wrocław, 2000.
Zabawa, Krystyna, *Rozpoczęta opowieść. Polska literatura po 1989 roku wobec kultury współczesnej*, Editura WAM, Cracovia, 2013.

BDD-A25666 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:27 UTC)